

LOSLATEN IN VERBONDENHEID

Beschouwingen over hechting en loslaten ten opzichte van de contextuele verbondenheid.

Wim van Mulligen

Over dit thema is ook een speciaal nummer verschenen van het tijdschrift “Ouderschap en ouderbegeleiding”, april 2000.

In het leven van een mens is de wijze waarop hij relaties legt met andere mensen van zeer grote betekenis. De mens heeft als het ware een idee in zijn hoofd hoe hij relaties aangaat en dat idee blijkt een redelijk stabiel concept te zijn. Niet zo makkelijk te veranderen. Dat idee wordt voor een belangrijk deel gevormd in de eerste levensjaren in relatie met de ouders, vooral met de moeder.

In deze voordracht wil ik duidelijk maken hoe deze hechting tot stand komt, wat daarbij mis kan gaan, wat de herstellmogelijkheden zijn, waarom hechting zo belangrijk is voor mensen en hoe deze hechting zich verhoudt tot de relationele verbondenheid waar de contextuele therapie over spreekt.

Allereerst wil ik de theorie van Bowlby bespreken met de onderzoeken van Ainsworth daar aan toegevoegd. Daarna geef ik aan wat er in de ontwikkeling van het kind allemaal afhangt van een goede adequate hechting. Vervolgens wil ik ingaan op de onderzoeken van Dr. F. Juffer en M. Lambermon. Zij hebben de hechting onderzocht respectievelijk in het kader van de opvoeding en kindermishandeling en -verwaarlozing. Ook zijn er verschillende fases in de hechting te onderscheiden. Deze zal ik u geven samen met informatie over wat er verkeerd kan gaan als zo'n fase niet goed doorlopen wordt. Tot slot zal ik het veld gereed maken voor de volgende sprekers door een aantal contextuele handreikingen te doen.

Hechtingstheorie

De tendens van kinderen om nabijheid te zoeken bij speciale mensen en zich meer zeker te voelen in hun aanwezigheid wordt hechting genoemd. Hechting is een niet aangeleerde respons en voorkomt dat het levende wezen van de bron van verzorging verdwaalt. In eerste instantie lijkt het om voeding te gaan, maar dit klopt niet helemaal. Kuikens kunnen zelf al eten maar blijven wel bij de kip. Hechting stelt het kind in staat om de omgeving te verkennen en het vormt de basis van het interpersoonlijke contact op latere leeftijd. Jonge kinderen zijn met hun moeder in de buurt veel ondernemender in vreemde situaties. Het falen van de hechting op jongere leeftijd met een primair persoon kan in verband worden gebracht met een onvermogen om persoonlijke relaties aan te gaan (Bowlby, Ainsworth). Alle baby's raken rond hun eerste jaar gehecht aan hun moeder maar de kwaliteit van de hechting verschilt echter en is afhankelijk van de sensitiviteit en responsiviteit van de moeder op de behoeften van de baby. De meeste baby's vertonen een veilige hechting maar sommigen laten een onveilige hechting zien. Veilige hechting gaat gepaard met een toenemend vertrouwen in de medemens en komt tot stand wanneer voldaan wordt aan de behoeften van het kind, met name de behoeften die voortkomen uit angst, verwarring en onzekerheid (STAP).

Het blijkt steeds meer zo te zijn dat het patroon van de hechting in de jonge jaren bepaalt hoe het kind later met nieuwe ervaringen omgaat. Veilig gehechte kinderen gaan enthousiast in op uitdagingen en zetten door, terwijl onveilig gehechte kinderen gemakkelijk gefrustreerd raken en boos worden. Veilig gehechte kinderen zijn vaak de leiders in groepen en nemen deel aan allerlei activiteiten terwijl de onveilig gehechten aarzelend en teruggetrokken zijn. In dit geheel moeten we niet uit het oog verliezen dat de persoonlijkheid van het kind een niet onbelangrijke rol meespeelt. Als vaders ook hechtingsfiguur zijn dan blijkt dat kinderen beter moeilijke situaties aankunnen en beter los kunnen komen van de ouders. De wereld is dan meer betrouwbaar voor hen.

Wat hangt er af van de hechting?

Hechting is dus van het grootste belang voor kinderen. Een goede ontwikkeling is er van afhankelijk. Een kind waarvan het hechtingsproces is verstoord vertoont vaak grote gedragsproblemen. Deze verstoorde hechting zet zich vast in een onbewust hechtingsconcept op grond waarvan het later relaties aangaat. Dit is van groot belang in de pleegzorg en in adoptiesituaties. Er zijn problemen op het gebied van logisch denken, het onderkennen van eigen en andermans gewetensontwikkeling, gevoel van zekerheid, bewustzijn van de wereld, het vermogen om te leren, impulscontrole, er is een laag zelfbeeld, een onbevredigende relatievorming en vertraging in de emotionele, intellectuele en fysieke ontwikkeling. Gebrek aan vertrouwen in anderen, niet verdienstelijk kunnen zijn voor anderen, geen verantwoordelijkheid voor anderen kunnen nemen, niet constructief kunnen zijn naar de vorige en de komende generatie, het niet of nauwelijks aan kunnen gaan van billijke relaties.

Kinderen en jongeren die uit huis worden geplaatst lijden een ernstig verlies dat door hen als een trauma wordt beleefd. Door de uithuisplaatsing wordt het kind gescheiden van de ouders, familie en bekende omgeving. Dit trauma maakt het niet gemakkelijk voor het kind om zich te hechten aan nieuwe, vreemde mensen. Een eerste doel in de hulpverlening bij uithuisplaatsing dient dan ook te zijn dat er aandacht is voor zorg voor het primaire hechtingsproces tussen oorspronkelijke ouders en het kind. Het kind moet er van overtuigd zijn dat zijn of haar hele leven, met alles wat erbij hoort, gerespecteerd wordt. De band en de eventuele hechting tussen het kind en b.v. pleegouders is afhankelijk van het vertrouwen dat het kind heeft in de basis die er is om aan de relatie met de echte ouders te bouwen. Mocht een herstel niet meer mogelijk zijn dan dient veel aandacht besteed te worden aan de pijnlijke gevolgen van de scheiding van de ouders. Het feitelijke gedrag is dan bijvoorbeeld: op een buitensporige wijze behoeften aangeven, steeds harder huilen, driftbuien op latere leeftijd, aandacht trekkend gedrag, terugtrekken en afsluiten, niet meer huilen bij pijn en verdriet, ongeschikte manieren om in de behoeften te voorzien, zoals vroegtijdig seksueel gedrag om genegenheid te krijgen, alleen en egoïstisch in eigen behoeften voorzien.

Volwassenen zijn niet te vertrouwen en worden afgewezen b.v. leerkrachten op school. Toch zien wij dat als ouders niet voorzien in deze basisbehoeften dat kinderen toch trouw en gehecht blijven aan deze ouders, ondanks dat ze mishandeld, verwaarloosd of in de steek gelaten worden. Hiervoor zijn psychologische argumenten aan te voeren zoals: het weet niet anders dan dat dit de normale situatie is, pijnlijk is minder erg dan onbekend, zekere ellende is beter dan ellendige onzekerheid, kinderen leggen de schuld bij zichzelf, negatieve aandacht is beter dan geen aandacht, er is nooit sprake van alleen maar mishandeling of verwaarlozing of misbruik, er zijn ook goede momenten. Relationeel ethisch is er natuurlijk sprake van een existentiële loyaliteit van deze kinderen in de vorm van een aandoenlijke trouw aan de oorsprong van hun eigen leven. Kinderen zijn natuurtalenten in het ontschuldigen van hun ouders. Zij juist zien het leed van hun ouders vaak kristalhelder.

Herstel van de hechting geeft herstel van vertrouwen

Ten eerste moeten we ons realiseren dat kinderen die mishandeld, misbruikt of verwaarloosd zijn, niet in staat zijn een normale hechting aan te gaan. Ze zullen hun concept toepassen op de nieuwe relaties, hetgeen vaak betekent dat ze volwassenen op afstand houden. In de tweede plaats vertonen ze veel van het eerder genoemde negatieve gedrag, wat dus niet tegen de nieuwe verzorgers is gericht maar berust op oude, bewuste of onbewuste herinneringen. Er is een angst om zich over te geven aan een ander. Bij het herstellen van een gezonde hechting zijn er een aantal punten die de aandacht verdienen:

- de ontwikkeling van het geweten (schuldig voelen en verantwoordelijkheid)
- zelfbeheersing (vooruit denken, consequenties overzien)
- zelfrespect (trots op prestaties, complimenten ontvangen, plezier hebben)
- zelfbewustzijn (eigen gevoelens begrijpen en uiten, inleven in anderen)
- relaties met anderen (affectie geven en ontvangen, adequaat aandacht vragen, niet altijd controle willen hebben, niet altijd conflicten, leeftijdsadequaat gedrag)
- denkproces (logisch en abstract denken, begrip van tijd en plaats, inzicht in oorzaak en gevolg),

- leeftijdsadequate ontwikkeling (fijne en grove motoriek, horen en spreken, geen emotionele, sociale of lichamelijke problemen) (STAP).

Fasen in de hechting

Zoals we al zagen zal een veilig gehecht kind zelfvertrouwen ontwikkelen en bij pijn, verdriet of problemen hulp kunnen vragen en leren samenwerken. Als er onveilige hechting heeft plaatsgevonden door afwezigheid van een zorgende ouder of door niet adequate, wisselende of onvoorspelbare verzorging dan zal het kind zich afsluiten en de indruk wekken geen hulp of steun nodig te hebben. Het kind kan ook heel onzeker worden, zich vastklampen aan de volwassenen, geen zelfstandigheid ontwikkelen en afhankelijk blijven.

In de loop van het hechtingsproces zijn een aantal fasen te onderscheiden.

1. “Er mogen zijn”de basis van het voelen. De afhankelijkheid van de baby na de geboorte vraagt een beschikbaarheid van zorg, een welkom zijn in de wereld en het leven. Als die voeding en dat aangenaam lichamen er is zal het kind een gevoel van basisvertrouwen ontwikkelen. Een gevoel van ‘er mogen zijn’, of juist niet. Dat veilig kunnen voelen of niet zal latere ervaringen altijd blijven kleuren.
2. Vertrouwen of afsluiten. Door dat basisvertrouwen groeit er een band tussen moeder en kind die de basis vormt voor het non-verbale intermenselijke contact. Mimiek, babbelen, oogcontact, meeleven, meekijken, aanraken en troosten geven moeder en kind een gevoel van saamhorigheid. Het rijpe ik van de moeder staat ten dienste van het onrijpe ik van de baby. Als de baby deze beschikbaarheid ervaart dan vertrouwt het zich aan de moeder toe. Is de moeder niet beschikbaar voor de baby dan sluit die zich langzaam wantrouwend af. Hier ligt een belangrijke bron van ernstige parentificatie.
3. Zelfvertrouwen of onzekerheid. Voelt het kind zich vertrouwd dan zal het voldoende vertrouwen hebben om de wereld te willen onderzoeken, steeds ondersteund en gestimuleerd door een ouder met wie het de ervaringen kan delen. Het handelen van het kind wordt steeds doelgerichter en het kind gaat actief aandacht trekken en hulp zoeken als er iets tegen zit. Het zal huilen bij verlaten, en zal weer getroost en gesteund worden door lichamelijke nabijheid van de moeder. Het kind gaat beseffen dat verlies niet blijvend is. Door middel van b.v. een kiekeboe-spelletje of een knuffelbeest leert het kind tijdelijke scheidingen te overleven.
4. Onafhankelijk, of eenzaam en verloren...Als het kind zelfvertrouwen heeft opgedaan dan zal het zich losmaken en ontdekken wie het zelf is, wat het zelf kan, los van de ander. De taal helpt het kind om te gaan met de wereld die er niet meer is, of nog niet is. De fantasie komt tot ontwikkeling, het kind leert de eigen gevoelens herkennen en kan hier adequaat op reageren. Het kind leert rekening te houden met de ouders.
5. Creativiteit of machteloosheid. Als alles goed verlopen is, dan is het kind in staat om te voelen wat het nodig heeft, kan het rekening houden met een ander, zijn eigen oplossingen zoeken en zo nodig hulp te vragen. Het krijgt er plezier in om zelf iets te bedenken, is in staat om zijn eigen wereld te creëren en in woorden samen te vatten. Het kan een verhaal vertellen.

Als er in één van deze fasen een ernstige verstoring optreedt, dan zal het gedrag van het kind duidelijke bij deze fase horende kenmerken vertonen. Mocht het kind er niet mogen zijn, fase een, dan is het apathisch, onverschillig, angstig, ontevreden, gespannen, chaotisch en structuurloos, ontredderd, onrustig, overbeweeglijk, slap en lusteloos. Kon het zich niet toevertrouwen dan sluit het zich af, vermijdt contact, kijkt weg, er is geen sprake van overgave, is wantrouwig, past zich niet aan is afwijzend of juist heel klampend, heeft vluchtig contact. Problemen in de derde fase, die van het zelfvertrouwen, maakt een kind onzeker, hebbertig, agressief, het gaat pikken, is jaloers, passief, eigengereid, luistert niet, doelloos en egoïstisch. Bij onafhankelijkheidsproblemen wordt het kind eenzaam, koppig, star, onzelfstandig,

faalangstig, onzeker, ambivalent, afhankelijk, er is sprake van schijnzekerheid, concentratieproblemen, manipuleren en dwangmatige controle. Problemen in fase vijf geeft gevoelens van machteloosheid en sterk manipulerend gedrag.

Al dit gedrag heeft kenmerkend gedrag bij de verzorger als oorzaak en kan bestreden worden met herstellend compensatie gedrag van de verzorger, dit kunnen de ouders zelf zijn, pleegouders, groepsopvoeders, groepsleiders, adoptiefouders etc. Kinderen die in een bepaalde fase verwaarloosd zijn zullen dat gedrag vertonen dat speciaal bij die fase hoort, dus als het kind opvallend veel in een bepaalde fase scoort dan is er sprake van problemen in die specifieke fase van de hechting. Komt een kind dan in een situatie die wel uitnodigt tot een veilige hechting dan zal het kind eerst nog, soms zelfs zeer hardnekkig blijven vasthouden aan het oude hechtingsconcept. Maar het negatieve gedrag verwijst voortdurend naar een sluimerende behoefte van het kind waaraan het zich maar niet durft over te geven. Een van de belangrijkste ervaringen uit de videoband 'Zie je mij?' die over hechting bij adoptiekinderen gaat is dat lichamelijke aanraken een van de krachtigste genezers is van hechtingsproblemen. Een nadenker voor mensen die over het algemeen alleen maar praten met hun cliënten.

Hechting en mishandeling en verwaarlozing

Uit een onderzoek naar de intergenerationele overdracht van verwaarlozing en mishandeling van Lambermon van de universiteit van Leiden blijkt dat ongeveer 30 procent van de mishandelde mensen ook hun kinderen weer mishandelen. Voor verwaarlozing geldt een hoger percentage. De behandelingsprognose voor verwaarlozing is ook slechter dan die van mishandeling. Verwaarlozing blijkt namelijk een meer diepgaande en desastreuze invloed te hebben op de ontwikkeling van de persoon. Hoe kan deze intergenerationele overdracht van mishandeling en verwaarlozing verklaard worden? Er is een sociologische verklaring nl. die van het milieu, dezelfde sociaal-economische klasse met dezelfde culturele waarden en normen. Verder is er de genetische verklaring, waarbij gedacht moet worden aan de overdracht van genetisch bepaalde temperamentskenmerken. Ten derde is er de leertheorie. Kinderen leren in hun jeugd hoe er met spanning kan worden omgegaan en hoe problemen worden opgelost. Wat echter niet zo goed te rijmen valt is dat onplezierige ervaringen over het algemeen vermeden worden in de leertheorie, terwijl juist mishandelde ouders een vergrote kans hebben om zelf hun kinderen te mishandelen. Een vierde mogelijkheid is dat het kind de ervaringen met de hechtingsfiguren internaliseert. Als een kind ervaart dat het doorgaans aan zijn behoeften werd voldaan dan creëert het een betrouwbaar beeld van de ander en ziet het zichzelf als de moeite waard. De huidige situatie wordt beoordeeld op grond van vroeger opgedane ervaringen. Dit geïnternaliseerde hechtingsmodel werkt dus als een filter in relaties met anderen, het bepaalt hoe anderen tegemoet worden getreden, bijvoorbeeld pleegouders. Dit hechtingsmodel kan echter ook worden bijgesteld door nieuwe ervaringen met anderen. Deze bijstelling geschiedt dan in positieve zin, bij betrouwbare relaties, en in negatieve zin, bij onbetrouwbare relaties. Nieuwe informatie die sterk afwijkt van de bestaande informatie wordt makkelijk vervormd of uitgesloten. Naarmate de leeftijd vordert neemt de openheid voor veranderende invloeden af, waar echter tegenover staat dat reflectie op de persoonlijke ervaringen nieuwe kansen tot wijzigingen inluidt. In transitionele perioden (o.a. na de geboorte van een eerste kind) of andere diepgaande emotionele ervaringen kan het hechtingsconcept veranderen.

Reacties van kinderen die regelmatig mishandeld zijn kunnen sterk uiteen lopen. Ze kunnen overdreven gehoorzaam zijn. Het kind ziet dan anderen als machtig en vijandig. Gevoelens van kwaadheid worden onderdrukt. Er is nauwelijks sprake van zelfafgrenzing, een hoge mate van parentificatie en idealisatie van de ouders, regelmatig wordt dan ook een beroep gedaan op een gebrek aan herinneringen, dit om onprettige gebeurtenissen uit het geheugen weg te snijden. Andere mishandelde kinderen gedragen zich juist heel agressief en opstandig. Dit bevordert vaak de mishandeling en het kind kan door de onvoorspelbaarheid van de ouders geen strategieën ontwikkelen tegen de mishandeling. Ten opzichte van

een zwakker iemand zal het kind, of later de volwassene dan een dominante rol innemen. Hier wordt dan geleund op het destructieve recht.

Ook verwaarlozing kent verschillende reactiepatronen in de kindertijd. Sommige kinderen vertonen sterk klampend gedrag. Andere richten de aandacht op de buitenwereld, zijn erg druk en chaotisch om zichzelf prikkels toe te dienen.

Ouders met een veilige eigen hechting hebben een autonome positie ten opzichte van hun eigen verleden. Vermijdend gehechte mensen, de afgewezen kinderen, idealiseren hun verleden en zijn al te veelvuldig dingen vergeten. Ambivalent gehechte mensen zijn sterk gepreoccupeerd met hun verleden. Dit blijkt uit actuele boosheid of sterk beredeneerde antwoorden of een sterk passieve houding waarbij sprake is van hevige schuldgevoelens en een neiging de ouders nog steeds te behagen.

In deze en andere studies wordt bevestigd dat er een grote samenhang is tussen het hechtingsmodel van de moeder en het hechtingsmodel van haar kind.

Waarom zijn sommige mensen die mishandeld of verwaarloosd zijn dan toch in staat om met hun kind een veilige hechting aan te gaan? Wat evident naar voren komt is dat juist deze mensen eerder of later in hun leven een ondersteunende relatie hebben gehad. Een ondersteunende betrouwbare andere ouder, oom of tante, of later een partner blijkt veel goed te doen.

De allerbelangrijkste beschermende factor bij het voorkomen van intergenerationele overdracht van kindermishandeling is het vermogen van het slachtoffer om de werkelijkheid van zijn persoonlijke relaties uit het heden en verleden onder ogen te zien.

Afwijzing en verwaarlozing hebben een verwoestende invloed en leiden tot een ontmoedigende verstoring en deactivering van het hechtingsproces wat dan weer voor verstoorde patronen in het sociale gedrag tot gevolg heeft. Mensen geven zichzelf dan vaak de schuld van het mislukken van relaties hetgeen de pijn alleen maar vergroot.

Hechting en opvoeding

In een studie van F.Juffer wordt ook aangegeven dat het hechtingsconcept betrekkelijk resistent is tegen veranderingen, maar Bowlby geeft ook aan dat in de volwassenheid, maar vooral in de puberteit herstructurering heel goed mogelijk is. De kwaliteit van de gehechtheid is ook te voorspellen uit de gehechtheid van de ouder, welke gemeten werd tijdens de zwangerschap. In de opvoeding van kinderen, zegt Ainsworth, is het van groot belang dat de ouder sensitief en responsief is naar het kind. Dit bepaalt voor een belangrijk deel de kwaliteit van de hechting. Dit wil zeggen dat beïnvloeding van de sensitiviteit en de responsiviteit van de moeder de hechting beïnvloedt. Wij kunnen een aantal technieken van beïnvloeding onderscheiden nl. schriftelijke verstrekking van informatie, de video interventie, waar positieve interactie gestimuleerd wordt en de ouder zich leert verplaatsen in het kind, en lichamelijk contact wordt bevorderd en tot slot is er de gespreksinterventie waar het verleden van de moeder een plaats krijgt en verbonden wordt aan het heden van het kind. Hier krijgt de hulpverlener de functie van een vertrouwensbron voor de moeder waardoor haar hechtingsconcept kan veranderen. De moeder is namelijk niet alleen kind van een moeder maar ook moeder van een kind. Een steunende relatie is naast de gedragsmatige aanpak onontbeerlijk. Kortdurende, niet-therapeutische ondersteuning blijkt ook meer effect te hebben dan langdurige therapeutische interventies.

Juffer geeft in haar onderzoek een goed voorbeeld van haar werken. Moeder Ria blijkt niet zo erg sensitief op haar dochter Evelien te reageren. Ze vertelt even later dat haar vader vroeger sadistische neigingen had, terwijl ze door haar moeder min of meer werd verwaarloosd. Toch zegt ze geen echte rotjeugd gehad te hebben. Haar moeder had het vroeger in haar jeugd ook heel zwaar gehad. Na dit gesprek oefent moeder zich met van te voren onverwacht resultaat in het inleven in haar dochter Evelien. Als oma een keer wordt uitgenodigd blijkt dat deze dacht dat Ria vroeger altijd bij haar terecht kon, wat niet klopte met de

beleving van Ria zelf. Deze ging altijd naar haar zussen als er iets was. Ria's moeder vraagt er begrip voor dat de situatie vroeger ook niet eenvoudig was. Later blijkt dat dit de eerste keer was dat beiden met elkaar over het verleden hadden gepraat en Ria betwijfelde of dat nog ooit een keer zou gebeuren. Terwijl Ria geëmotioneerd over haar levensverhaal vertelt komt Evelien huilend naar haar toe, waarop zij het kind, zoals steeds, geïrriteerd wegstuurt. Als Evelien nog harder huilend wegloopt gaat Ria haar achterna en neemt haar op schoot en troost haar. Het valt de oma op en die zegt: 'Evelien zie ik nu voor het eerst bij je op schoot zitten, dat wilde ze toch nooit.' Wanneer een ouder zijn kind laat merken dat hij zijn plezier maar ook zijn verdriet wil meebelevén, voelt het kind zich begrepen en durft het zijn emoties te uiten. Het kind gaat de ouder vertrouwen en weet dat het in geval van nood bij zijn vader of moeder terecht kan. Ria vertelt later dat haar moeder haar vader altijd als een boeman afschilderde terwijl hij toch ook zijn goede kanten heeft. Hij toont nu b.v. grote betrokkenheid op haar. Ria zegt haar moeder dat het beter was geweest als zij eerder gepraat hadden. Dan had ze de hardheid van vroeger beter kunnen begrijpen. Ria voelde zich meer de beschermer van haar moeder dan dat haar moeder een toevluchtsoord was voor haar. 'We kwamen altijd voor moeder op en bleven in haar buurt omdat vader haar dan minder sloeg' Op de vraag of Ria vroeger wel eens overstuurd was, zegt ze dat dat beslist niet waar was, dat ze heel goed door haar jeugd heen gekomen is. Dat wat er gebeurd is, kan ze haar moeder absoluut niet kwalijk nemen, absoluut niet. De conclusie van het onderzoek is dat grootmoeder beter niet in het onderzoek betrokken had kunnen worden omdat moeder, Ria, er erg van overstuurd raakte. Een verklaring waarom de interventies zo werkzaam waren is volgens de onderzoekers: het feit dat de bezoeken in de vertrouwde thuissituatie plaatsvonden, het directe werken met ouder en kind, en de directheid van het medium video. Verder de mogelijkheid tot lichamelijk contact, waarop in de gehechtheidstheorie tamelijk veel nadruk ligt.

Het verwerken van eigen jeugdervaringen blijkt hier een belangrijke mogelijkheid te zijn om de hechting met eigen kinderen te verrijken. Hoe dit doorwerkt op de volgende generatie zou nader onderzocht moeten worden.

Hechting en de contextuele benadering

De innerlijke behoefte van het kind aan vertrouwen en een context die hier zorg voor draagt is een belangrijk samengaan van constructieve krachten in de mens. Onder betrouwbare omstandigheden groeien kinderen dan op tot mensen die in staat zijn om op een gezonde manier relaties met anderen aan te gaan. Ze zijn in staat om zelf te geven en anderen in staat te stellen om te geven.

Als kinderen daarentegen opgroeien in onrechtvaardige omstandigheden neemt de destructief gerechtigde aanspraak toe, de neiging om in anderen te investeren neemt af. Het verlies aan vertrouwen is onomkeerbaar. Binnen de contextuele therapie ziet men toch nog mogelijkheden, met name door het inbouwen van moratoria. De therapeut kan de cliënt er toe bewegen om opnieuw vertrouwen in anderen te investeren. Op deze waarde wordt eigenwaarde opgebouwd en gerechtigde aanspraak verworven. Er kan een nieuwe constructief patroon ontstaan waarin de dialoog belangrijk is voor zelfafgrenzing en zelfvalidatie. De therapeut kan in dit proces als katalysator werken door actief betrokken te zijn op de consequenties voor de situatie van de cliënt. Door het samenbrengen van spontane motivaties tussen de mensen ontstaat er een verbinding tussen ongebruikte hulpbronnen. Dit moet wel in overeenstemming zijn met het intrinsieke tribunaal: er moet rekening worden gehouden met ieders belang, vooral met die van het nageslacht. Wanneer een mens voortdurend wordt teleurgesteld in relatie zal hij zich keren tot innerlijke relaties welke veiliger zijn. Berouw, een belangrijk middel tot zelfcorrectie is dan niet meer beschikbaar vanwege het destructieve recht. Elke investering in de dialoog wordt geblokkeerd. Herstel van de eigen destructiviteit is dan uitgesloten. De psychoanalyse biedt dan een corrigerende emotionele ervaring, herstel van gezinsrelaties wordt afgewezen. De gezinstherapie legt de nadruk op de communicatie tussen op dat moment voor elkaar belangrijke mensen. De contextuele therapie legt de nadruk op het helpen van de familieleden om zodanig op elkaar te reageren dat gepast krediet wordt gegeven. De aandacht wordt

gericht op het verdienen en de werking van bevrijdende gerechtigde aanspraak. In de contextuele benadering staat het zowel de ouder als het kind vrij om de dialoog op gang te brengen door middel van zelfvaliderende stappen. In onze samenleving wordt echter de scheiding tussen ouders en kinderen als een succes gezien. Echter op het moment dat het kind gepaste zorg aan de ouder biedt, zelfs al heeft het zelf niet voldoende krediet verworven, is dit een mogelijkheid om zichzelf te valideren.

Binnen de ouder-kind relatie ontstaat de wijze waarop mensen op botsingen en conflicten reageren. In iedere relatie komen behoeften en belangen in conflict met elkaar. Ze kunnen in toom gehouden worden door een wederzijdse zorg gestuurd door het intrinsieke tribunaal. Als dat tribunaal het laat afweten wordt de therapeut gevraagd om scheidsrechter te zijn. Deze kan hier buiten blijven door meerzijdig partijdig te zijn en te proberen het tribunaal in werking te stellen.

Literatuur

Juffer F., e.a.: Opvoedingsondersteuning en intergenerationele overdracht van gehechtheid: kan de cirkel doorbroken worden? Kind en Adolescent 1995, 16 (I).

Ainsworth M.D.S., e.a. (1978): Patterns of attachment. A psychological study of the strange situation. Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum.

Ainsworth M.D.S.(1979) Infant-mother attachment. American Psychologist, 34:932-937.

Lambermon M.W.E., e.a. Over de appel en de boom. Intergenerationele overdracht bij verwaarlozing en mishandeling in gehechtheidstheoretisch perspectief. Nederlands Tijdschrift voor opvoeding, Vorming en Onderwijs, vol. 7, nr. 2, 1991.

Bowlby J.(1973) Attachment and loss: volume 2. Separation, anxiety and anger. Harmondsworth: Penguin Books.

Bakker- van Zeil T.: Zie je mij? (1994) Videoband over hechting in adoptiegezinnen. Metropolisfilm, Utrecht, 030-2342130.

Helpen bij hechting (1996). STAP, Stichting Op Kleine Schaal. Amsterdam, Nederland.

Atkinson R.L., e.a.: Introduction to Psychology. Harcourt Brace Jovanovich, Publishers. San Diego-New York, 1983

Boszormenyi-Nagy I. (1994) Tussen geven en nemen. Over contextuele therapie. De Toorts, Haarlem